

УДК: 372.878:7.071.4

Хуан Яцянь,
аспірант кафедри музично-інструментальної підготовки,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Автором статті зроблено припущення, що художньо-педагогічними принципами творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки є такі: діалогічності виконавської творчості, художнього наративу, художньо-виконавської ампліфікації та розширення виконавсько-інструментального тезаурусу. Ці принципи зумовлюватимуть: залучення студентів до процесу художньої комунікації під час створення індивідуальних виконавсько-інструментальних концепцій; спонукання до експертного розуміння власної інтерпретаторської концепції інструментального твору під час творчого самовираження; сприяння створенню майбутніми фахівцями індивідуальної виконавсько-інструментальної концепції через творче переосмислення інтерпретаторських вимог; творче дешифрування знаків і символів музичного твору.

Ключові слова: творче самовираження майбутнього вчителя музики, виконавсько-інструментальна концепція, виконавська діалогічність, художній наратив, художньо-виконавська ампліфікація, виконавсько-інструментальний тезаурус.

Сьогодні Україна перебуває на шляху входження до єдиного європейського освітнього простору. Цей процес вимагає модернізації системи вищої освіти через актуалізацію культурних, духовно-моральних проблем, що пов'язано з вирішенням завдань щодо формування творчої особистості, зокрема і в мистецько-педагогічній галузі. Творчо активні майбутні вчителі музики зможуть самостійно визначати і реалізовувати професійні цілі, які виходять за межі запропонованих стандартних вимог, нестандартно мислити, аналізувати й удосконалювати свою фахову діяльність тощо. Вони стануть готовими не тільки до прийняття безлічі змін у своїй професійній галузі, але й до прийняття цих змін як можливості задоволення потреби у вирішенні творчих завдань, зокрема в процесі особистісно-професійного самовираження.

Глибина і багатогранність такого самобутнього індивідуально-професійного творчого самовираження, до якого залучаються студенти вже в межах навчання в музично-педагогічному виші, зокрема в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, є цінністю для мистецької освіти.

Проблема творчого самовираження особистості висвітлена в дослідженнях таких представників екзистенційно-гуманістичної філософії, як-от: М. Бахтін, М. Бердяєв, А. Камю, Ж. Сартр та ін. Учені розглядають цей феномен у контексті унікальності кожного індивіда, його природної потреби в самовдосконаленні і самореалізації. Питання потреби людини в самоактуалізації та самовираженні розглядається гуманістичною психологією (Ш. Бюллер, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл та ін.) і педагогікою (І. Бех, Є. Бондаревська, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Радул, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Г. Шевченко та ін.) як «мета-потреба», духовна необхідність, цінність найвищого рівня, актуалізація якої дозволяє визначити й здійснити особистісне призначення.

Характеристика процесу творчого самовираження і самореалізації у студентському віці

представлена в дослідженнях М. Бережної, О. Зикової, А. Косоогової, А. Солдатової та ін. Педагогами визначено умови для творчого самовираження майбутніх фахівців на основі врахування їхніх особистісних особливостей і проявів активності художньо-творчої діяльності, а також акцентовано увагу на значенні цього феномена в подальшому професійному ствердженні студентів.

Теоретичною і практичною цінністю в контексті вивчення проблеми творчого самовираження майбутніх учителів музики є наукові розвідки класиків музичної педагогіки, зокрема Н. Гродзенської, К. Орфа, В. Шацької, Б. Яворського та ін., а також сучасних учених у галузі мистецької освіти – Г. Батиршиної, Г. Буреніної, В. Горяєва, О. Дедюхіної, А. Зайцевої, А. Козир, Г. Падалки, Ці Сянбо, А. Торопової, Чжан Яньфен та ін. У роботах цих учених наголошено на тому, що музичне мистецтво існує як самореалізація індивіда через художню творчість, а самовираження є основною рушійною силою, яка спонукає особистість до розвитку власного таланту, здібностей, якостей і властивостей.

У контексті дослідження проблеми творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки значення набувають праці українських педагогів, таких, як-от: В. Крицький, О. Олексюк, О. Палатайко, М. Ткач та ін. На думку вчених, інтерпретаційний простір мистецько-педагогічного вишу є основою для творчої реалізації студентів, а результатом інтерпретації музичних творів – особистісне, унікальне тлумачення художньої інформації.

У цілому, можна дійти висновку про те, що в дослідженнях вищезначених педагогів визначено сутність, особливості, форми і види творчого самовираження майбутніх учителів музики. При цьому слід наголосити на існуванні суперечності між збільшенням вимог щодо визначення механізмів

творчого самовираження студентів і можливостями їх художньо-практичної реалізації. Спектр наукових розвідок, розглянутих в контексті обраної проблематики, дає змогу констатувати необхідність визначення художньо-педагогічних принципів творчого самовираження студентів, зокрема в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, для ефективності перебігу цього процесу.

Мета статті полягає у висвітленні художньо-педагогічних принципів творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

Узагальнення висновків досліджень педагогів щодо змісту й особливостей творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки дало змогу визначити сутність цього феномена. На нашу думку, це – особистісно-професійна діяльність студентів, яка зумовлює самодослідження, реалізацію творчого потенціалу і фахового досвіду в процесі усвідомленого визначення й експресивно-інтонаційного звукового втілення власних індивідуальних виконавсько-інструментальних концепцій, адекватних до існуючих мистецько-усталених виконавських традицій через самопрезентацію в умовах діалогової художньої взаємодії, що забезпечує особистісно-фахову самоактуалізацію і самоствердження.

Визначення художньо-педагогічних принципів творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки вимагає уточнення сутності поняття «педагогічні принципи».

Принципи педагогічного процесу (лат. *principium* – основа, початок) – система основних вимог до навчання і виховання, дотримання яких дає змогу ефективно вирішувати проблеми всебічного розвитку особистості [7]. На думку Б. Ліхачова, у педагогічних принципах, як теоретичному узагальненні, віддзеркалюються усталені і перевірені практикою суспільні орієнтири, закономірні зв'язки, особливості організації навчального процесу, а також специфіка педагогічного керівництва пізнавальною, практичною, творчою діяльністю тих, хто навчається [4].

Художньо-педагогічними принципами в контексті досліджуваної проблеми вважаємо певні вимоги до організації виконавсько-інструментальної підготовки, які зумовлюють успішність перебігу творчого самовираження студентів у музично-інтерпретаційному просторі. Зокрема, це принципи: *діалогічності виконавської творчості, художнього наративу, художньо-виконавської ампліфікації та розширення виконавсько-інструментального тезаурусу*. Схарактеризуємо кожний із них.

Принцип діалогічності виконавської творчості передбачає залучення майбутніх учителів музики до процесу художньої комунікації під час створення індивідуальних виконавсько-інструментальних концепцій. Студент-виконавець – це і слухач інструментального твору (по відношенню до автора), і його творець (по відношенню до слухача).

Нарешті, майбутній фахівець є «самою музикою», оскільки лише в процесі виконання твору він реалізує її звукову матерію і художньо-смыслову дійсність через створення власної інтерпретаторської, виконавсько-інструментальної концепції. Отже, процес інструментального виконавства повинен фокусувати увагу студентів на діалогічній функції посередництва музичної інтерпретації.

Виконання твору спонукає майбутніх учителів музики до діалогу зі слухачами шляхом реалізації власного виконавського задуму, а достеменним «знаряддям» у пізнанні авторського тексту, у творчому трактуванні його смислів є не стільки знання, вміння і навички, скільки музичний інструмент. Студенти під час створення індивідуальної виконавсько-інструментальної концепції ґрунтуються на досвіді вже накопиченого репертуару, а критерієм істини для них значною мірою стає реакція слухачської аудиторії, зокрема, якою слід вважати в межах мистецько-педагогічного вишу студентів і викладачів. Діалогічність виконавської творчості в процесі інтерпретації інструментального твору передбачає сприйняття майбутніми фахівцями в якості основного співрозмовника уявного автора твору.

Теорія М. Бахтіна визначає процес мистецького пізнання як тривалий багатосторонній діалог між твором й особистістю, яка його пізнає. Дослідник зазначає: «Це завжди стенограма діалогу особливого виду – складне взаємовідношення тексту (предмет вивчення і мислення) і контексту (питання, заперечення тощо), в якому реалізується думка... Це зустріч двох суб'єктів, двох авторів» [1, с. 281]. У процесі виконавсько-інструментальної підготовки, описаний М. Бахтіним, діалог розширюється до комунікативного ланцюга, який охоплює музичний твір (образ його автора), систему інструментальної культури, сам інструмент та аудиторію – з погляду студента-виконавця. Отже, підсумком такого діалогу стає оригінальна індивідуальна виконавсько-інструментальна концепція, яка з кожною інтерпретацією змінюється і вдосконалюється.

Реалізація в процесі виконавсько-інструментальної підготовки майбутніх учителів музики *принципу художньої наративності* спонукає студентів до експертного розуміння власної інтерпретаторської концепції музичного твору під час творчого самовираження. Наратив (від лат. «*narrare*» – оповідання, розповідь) – поняття філософії постмодернізму, яке характеризує процесуальність самоздійснення особистості як спосіб буття розповідного тексту.

Осмислення художнього тексту з позиції наративності – теорії розповіді – почалося на початку ХХ ст. під впливом досліджень учених М. Бахтіна, Ю. Лотмана, В. Проппа та ін. Означена теорія спрямована на визначення загальних структур інформації. Згідно з комунікативним підходом, наратив характеризується як дискурс, у якому є: а) зміст «історії», б) «той, хто говорить»,

розповідає» (наратор, який опосередковує зміст, тобто викладає його для слухача/читача крізь призму свого сприйняття), і в) аудиторія, яка сприймає зміст «історії» [6].

Дискурс наративності С. Лисюк розуміє як «смыслову варіантність музичного тексту у виконавській конкретиці викладення, в якій змістовна композиційна завершеність органічно сполучається із виконавською варіантністю (у тому числі, вельми відмінної в ідеалізуючо-естетичному нахилі від змістовності композиції); а також як спеціальну стильову настанову на типологічність, що передбачає виконавську смыслову варіативність і те, що виключає семантику знакової завершеності вираження в композиції» [3, с. 6].

У контексті проблеми творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, художній наратив можна розглядати як модель індивідуальної інтерпретаторської концепції, яку транслують слухачам.

Для розуміння художнього наративу вирішального значення набуває розгляд музичного твору з позиції подвійності. Мова йде про авторське бачення композитором трактовки тексту і про результат творчого тлумачення твору студентом у якості посередника-наратора. Ці дві трактовки відбуваються в різні часи і в різних умовах, але водночас вони нерозривно поєднанні під час створення унікальної виконавсько-інструментальної концепції в процесі творчого самовираження. Ми сприймаємо означену художню єдність у її цілісності і неподільності, але одночасно розуміємо й всю різницю складників її моментів. Тобто художня нарація є особливою інтенцією (спрямованістю свідомості) композитора і майбутнього вчителя музики щодо створення єдиної виконавсько-інструментальної концепції.

Схарактеризуємо *принцип художньо-виконавської ампліфікації*. Психологи трактують поняття «ампліфікація» (від лат. «amplificatio» – розповсюдження, збільшення) як всебічне використання потенціалу можливостей психічного розвитку особистості на кожній віковій стадії через удосконалення змісту, форм і методів навчання та виховання [2]. Іншу трактовку дають філологи і мистецтвознавці. На їхню думку, це процес використання однорідних елементів мови (визначень, синонімів, порівнянь тощо) з метою підсилення художньої виразності.

У контексті нашого дослідження принцип художньо-виконавської ампліфікації розглядаємо з позиції сприяння створенню майбутніми вчителями музики індивідуальної виконавсько-інструментальної концепції через творче переосмислення інтерпретаторських вимог. Таке сприяння повинно здійснюватися з боку викладачів під час творчого контактування зі студентами, що стане рушійним механізмом їхньої самоактуалізації в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

Сутність допомоги в успішному створенні майбутніми вчителями музики індивідуальної інтерпретаторської концепції повинна полягати в

художності, яскравості, емоційної забарвленості творчого спілкування викладачів з майбутніми фахівцями, а також студентів зі своїми результатами виконавсько-інструментального самовираження. Творче стимулювання багато в чому залежить від особистості викладача, його професіоналізму, педагогічного артистизму, виконавського досвіду, майстерності, авторитету тощо.

Останній художньо-педагогічний принцип творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки, який розглянемо в межах даної статті, *це принцип розширення виконавсько-інструментального тезаурусу*. В лінгвістиці термін «тезаурус» тлумачать як словник, у якому лексичні одиниці певної мови представлено в сукупності їх семантичних значень і взаємозв'язків, тобто це повна збірка відомостей про всі слова певної мови. Сьогодні означене поняття вийшло за межі лінгвістики і тлумачиться значно ширше – як найприйнятніша форма опису знань із певної предметної галузі й розглядається як «повний систематизований склад інформації (знань) та настанову у тій чи тій галузі життєдіяльності, який дає змогу орієнтуватися в ній» [5, с. 27.].

У контексті дослідження виконавсько-інструментальний тезаурус – багаж знань і прийомів, накопичений майбутнім фахівцем за роки музично-інструментальної діяльності, який він повинен уміло використовувати при створенні індивідуальної інтерпретаторської концепції. Такий творчий пошук передбачає не просто дешифрування знаків, символів музичного твору, а оформлення їх в індивідуальне, оригінальне послання, адресоване слухачу. Ґрунтовний виконавсько-інструментальний тезаурус зумовлює підсумовування ментального простору інтерпретації, а інтеграція створених індивідуальних виконавсько-інструментальних концепцій виводить творче мислення майбутнього вчителя музики на новий рівень і стає основою самовираження. Слід зазначити, що образ музичного твору автора реконструюється у свідомості студента в сукупності виконаних і прослуханих творів, а також з усіх можливих джерел художньо-освітньої інформації: біографічних, історичних, жанрових тощо. Для слухача студент – автор оригінальної концепції інтерпретації цього твору – уособлення композитора; він утілює і транслює образ автора слухачеві, ґрунтуючись на своєму виконавсько-інструментальному тезаурусі.

Майбутній учитель музики повинен бути переконаним, твердо знати й усвідомлювати, що відсутність художньо-інтерпретаційної ерудиції, ґрунтовних знань зумовлює знецінювання виконавської діяльності, нівелювання результатів виконавсько-інструментальної підготовки, відсутність можливості опанувати й досягти глибинно-неповторні прошарки твору, а отже, й негативно позначається на якості створення індивідуальної виконавсько-інструментальної концепції в процесі творчого самовираження.

Отже, результати аналізу мистецько-

педагогічних досліджень свідчать, що художньо-педагогічними принципами забезпечення вимог щодо системності й цілісності процесу творчого самовираження майбутніх учителів музики під час виконавсько-інструментальної підготовки є: *принцип діалогічності виконавської творчості*, який передбачає залучення майбутніх фахівців до процесу художньої комунікації під час створення індивідуальних виконавсько-інструментальних концепцій; *принцип художньої наративності*, який спонукає студентів до експертного розуміння власної інтерпретаторської концепції інструментального твору під час творчого самовираження; *принцип художньо-виконавської*

ампліфікації спрямовано на сприяння створенню майбутніми вчителями музики індивідуальної виконавсько-інструментальної концепції через творче переосмислення інтерпретаторських вимог; *принцип розширення виконавсько-інструментального тезаурусу* передбачає творче дешифрування студентами знаків, символів музичного твору з метою створення оригінальної інтерпретаторської концепції.

Подальшого наукового дослідження вимагає проблема визначення методики творчого самовираження майбутніх учителів музики в процесі виконавсько-інструментальної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Краткий психологический словарь / Л. А. Карпенко, А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону : «ФЕНИКС», 1998. – 505 с.
3. Лисюк С. Р. Наративний підхід в характеристиці стилевих і стилістичних властивостей фортепіанного виконавства : автореф. ... канд. пед. наук : спец. 17.00.03 / С. Р. Лисюк. – К. : Одеська державна музична академія ім. А.В. Нежданової, 2011. – 18 с.
4. Лихачёв Б. Т. Педагогика : Курс лекцій : учеб. пособ. [Электронный ресурс] / Б. Т. Лихачёв. – М. : Юрайт-М. – 607с. – Режим доступа : <http://ibib.ltd.ua/printsipyi-zakonomernosti-pedagogicheskogo-22545.html>.
5. Луков В. А. Социальное проектирование : учеб.пособие / В. А. Луков. – М. : Изд-во Моск. гуманит.-соц. академии: «Флинта», 2003. – С. 27.
6. Татару Л. Нарратив и культурный контекст / Л. Татару. – М. : URSS, 2011. – 288 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : «Академія», 2002. – 529 с.

Хуан Яцьянь,

*аспірант кафедри музикально-інструментальної підготовки,
Южноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина*

ХУДОЖЕСТВЕННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ТВОРЧЕСКОГО САМОВЫРАЖЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ В ПРОЦЕССЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКО-ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Сегодня Украина входит в единое европейское образовательное пространство. Этот процесс требует модернизации системы высшего образования через актуализацию культурных, духовно-нравственных проблем, что связано с решением задач по формированию творческой личности, в том числе и в художественно-педагогической области. Творчески активные будущие учителя музыки смогут самостоятельно определять и реализовывать профессиональные цели, выходящие за пределы предложенных стандартных требований, нестандартно мыслить, анализировать и совершенствовать свою профессиональную деятельность. Кроме того, они будут готовы принять множество изменений в профессиональной области как возможность удовлетворения потребности в решении творческих задач, в частности в процессе личностно-профессионального самовыражения.

Глубина и многогранность такого самобытного личностно-профессионального творческого самовыражения, к которому пытаются привлечь студентов уже в рамках обучения в музыкально-педагогическом вузе, в частности в процессе исполнительно-инструментальной подготовки, является ценностью для художественного образования.

Цель данной статьи – характеристика художественно-педагогических принципов творческого самовыражения будущих учителей музыки в процессе исполнительно-инструментальной подготовки. Уточнено, что творческим самовыражением студентов является личностно-профессиональная деятельность, которая обуславливает самоисследование, реализацию творческого потенциала и специального опыта в процессе осознанного определения и экспрессивно-интонационного звукового воплощения собственных индивидуальных исполнительно-инструментальных концепций, адекватных существующим художественно-сложившимся традициям через самопредъявление в условиях диалогового взаимодействия, что обеспечивает личностно-специальную самоактуализацию и самоутверждение.

Сделано предположение, что в качестве художественно-педагогических принципов творческого самовыражения будущих учителей музыки в процессе исполнительно-инструментальной подготовки следует рассматривать: принцип диалогичности исполнительского творчества, принцип художественного

нарратива, принцип художественно-исполнительской амплификации, принцип расширения исполнительско-инструментального тезауруса.

Сделаны выводы о том, что внедрение указанных художественно-педагогических принципов должно обусловить: привлечение будущих учителей музыки при создании индивидуальных исполнительно-инструментальных концепций к процессу художественной коммуникации; экспертное понимание студентами собственной интерпретаторской концепции инструментального произведения во время творческого самовыражения; содействие созданию будущими специалистами индивидуальной исполнительско-инструментальной концепции через творческое переосмысление интерпретаторских требований; творческую дешифровку студентами знаков и символов музыкального произведения и оформление их в индивидуальное, оригинальное послание, адресованное слушателю.

Перспективами дальнейшего исследования заявленной проблемы может стать определение методики творческого самовыражения будущих учителей музыки в процессе исполнительско-инструментальной подготовки.

Ключевые слова: творческое самовыражение будущего учителя музыки, исполнительско-инструментальная концепция, исполнительская диалогичность, художественный нарратив, художественно-исполнительская амплификация, исполнительско-инструментальный тезаурус.

Huan Yajian,

*Postgraduate student at the Faculty of Musical and Instrumental Training,
South-Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odessa, Ukraine*

ARTISTIC AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF CREATIVE SELF-EXPRESSION OF THE FUTURE TEACHERS OF MUSIC IN THE PROCESS OF PERFORMANCE-INSTRUMENTAL TRAINING

Nowadays Ukraine is included into a unified European educational space. This process requires modernization of the system of higher education through actualization of cultural, spiritual and moral problems, which is connected with the solution of the tasks aimed at the formation of a creative personality, including the artistic and pedagogical sphere. Future creatively active teachers of music will be able to define and realize independently professional goals, which are beyond the proposed standards, to think in a non-standard way, to analyze and improve their professional activity. Besides, they will be ready to accept a great number of changes in professional field as an opportunity to meet the needs in solving creative tasks in the process of personal and professional self-realization, in particular. The depth and original nature of this distinctive personal and professional creative self-expression into which students get involved while being trained at a musical pedagogical institution of higher education, in the process of performance and instrumental training in particular, are significant for artistic education.

The aim of the article is to characterize artistic and pedagogical principles of self-expression of the future teachers of music in the process of performance and instrumental training. It was clarified that students' creative self-expression is a personal and professional activity which stipulates self-exploration, realization of creative potential and special experience in the process of conscious determination and expressive-intonational sound realization of one's own individual performance and instrumental concepts adequate to the existing artistic traditions through self-presentation under conditions of dialogical interaction, which ensures personal special self-actualization and self-assertion.

It was assumed that the artistic pedagogical principles of creative self-expression of the future teachers of music in the process of performance and instrumental training are these ones: the principle of dialogical performing creativity, the principle of artistic narrative, the principle of artistic and performing amplification, the principle of expanding the performance-instrumental thesaurus.

It was concluded that implementation of the aforesaid artistic and pedagogical principles must stipulate this: involvement of the future music teachers into the process of artistic communication when creating individual performance-instrumental conceptions; expert understanding of students' own interpretative conception of some instrumental work during their creative self-expression; assistance in the creation of an individual performance-instrumental conception by the future specialists through creative reinterpretation of interpretative requirements; creative decoding of signs and symbols of musical works by students and their transformation into an individual, original message addressed to the listener.

The perspectives of further research of the designated problem are seen in determining the methods enabling creative self-expression of the future music teachers in the process of performance and instrumental training.

Key words: creative self-expression of the future music teachers, performance and instrumental conception, performing dialogicality, artistic narrative, artistic and performing amplification, performance-instrumental thesaurus.

Подано до редакції: 1.04.2017 р.

Рекомендовано до друку: 15.04.2017 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. М. Бозуш